

György Frankovics

profesor, umirovljeni istraživač folklor
Pečuh
gyorgy.frankovics@gmail.com

Primljeno/Received: 10.12.2015.
Prihvaćeno/Accepted: 21.11.2016.

UDK 327.39(439=16)“180/185“

ILIRIZAM U PEŠTI

Pabirci o suradnji hrvatskih i slovačkih studenata u mađarskomu glavnom gradu u prvoj polovici 19. stoljeća

Sažetak: U 19. stoljeću istočno-srednjoeuropske nacionalne pokrete karakterizirala je borba za stvaranje jedinstvenoga nacionalnog jezika i sačuvanje kulturnog identiteta. S time usporedo u povjesnoj Mađarskoj, jezik i kultura postaju sustavni dio mađarskih društveno-političkih programa te nije slučajno to što se u Trojednoj Kraljevini nacionalni pokret Hrvata i Slovaka također javlja u obliku borbe za jezik i u znaku slavenske uzajamnosti, tj. panslavizma. Na temelju pisama Eduarda Rehačeka, Slovaka Jána/Ivana Tombora i Jána Miroslava Geromette, dobiva se jedna manje poznata slika o samoosvješćivanju hrvatske omladine te o suradnji slovačkih i hrvatskih studenata u Pešti, kada hrvatski studenti Slovacima postaju uzorom.

Ključne riječi: nacionalne države, nacionalni jezik, ilirizam, panslavizam, suradnja, panslavizam, konfrontacije.

1. Narodnosti u Trojednoj Kraljevini

O upućenosti i suradnji slavenskih studenata – Hrvata, Slovaka, Srba i drugih Slavena – u mađarskom glavnom gradu u prvoj polovici 19. stoljeća u zrcalu novijih istraživanja daje se oslikati jedna iznijansiranija slika koja je u biti čak i nepoznata. U rekonstrukciji nastojanja slavenskih studenata o utemeljenju slavenske katedre i učenja slavenskih jezika u Pešti te o njihovom druženju služiti ćemo se pismima studenta za inženjere, Eduarda Rehačeka³⁷

³⁷ Svoje je školovanje 1836. nastavio u Institutu za inženjere (Mérnöki Intézet), tada zvanom Institut Geometricum u Budimu. Zanimao se za matematiku, latinski jezik, kao entuzijast učio francuski i engleski, čitao napredna djela suvremenih europskih autora.

(1819. – 1891.), rodom iz Iloka, Jána Miroslava Geromette³⁸ (1823. – 1900.) u prisjećanjima njegova sumještana iz Žiline, bogoslova Jánka / Ivana Tombora³⁹ (1825. – 1912.), kasnijega hrvatskog svećenika, književnika i saborskog zastupnika u zajedničkom ugarsko-hrvatskomu saboru.

Prije dolaska u Peštu Geromette i Tombora u pisanim Eduarda Rehačeka⁴⁰ ocrtava se slika o začetcima nacionalnog duha, jačanje nacionalnog ponosa i samoosvješćivanja slavenskih studenata. Slovačka mladež u Pešti ugledala se na hrvatske studente, tada zvane „Ilirima“, koje su Slovaci s pravom smatrali svojim uzorima. Položaj Hrvata i Slovaka u Trojednoj Kraljevini ni izbliza nije bio isti, ugarski pritisak bio je previše snažan na narodnosti u zemlji. Naime, 1827. u škole u Hrvatskoj uveden je novi nastavni predmet – mađarski jezik, koji je bio obavezan. Mađari su i nadalje na zasjedanjima zajedničkog sabora nastojali nametnuti uredbu da se u Hrvatskoj – u urede i škole – uvede mađarski jezik kao službeni. To je izazvalo snažan otpor građanske inteligencije i dijela svećenstva u Hrvata. U međuvremenu, u Hrvatskoj se pojavljuje zahtjev da hrvatski jezik postane službeni. Nastaju književna djela u kojima se naglašava vrijednost narodnoga jezika i kritiziraju pojave da ga se posve zaboravilo i zapustilo.⁴¹

U Gornjoj Ugarskoj, tj. današnjoj Slovačkoj, stanje i položaj slovačkog življa bio je kudikamo teži nego Hrvata u Hrvatskoj. Naime, mađarska asimilatorska nastojanja i težnje uzimale su sve veći mah. Mlada je slovačka inteligencija ovakvim naporima pružala stanovit otpor. Na čelu pokreta nalazio se ugledni Pavel Jozef Šafarik (1795. – 1861.) i Ján Kollár (1793. – 1852.), čije su ideje naišle na sljedbenike u redovima slavenske studentske omladine u mađarskomu glavnom gradu.

Valja istaknuti kako su na visokim učilištima u Budimu i Pešti, u prvoj polovici 19. stoljeća, bili brojni slovački studenti, a u manjem broju Hrvati, koji su presudno bili plemićkog podrijetla i katolici. Na prekretnici 1844. i 1845. godine u Pešti od ukupnog broja studenata 1223, njih 67 upisalo je studij teologije. I na teologiji su se našli talentirani hrvatski i slovački studenti koji su se sprijateljili i u nadolazećim godinama – ovi drugi – ne iznimno, preselivši se u Hrvatsku integriraju u hrvatstvo. Rukovodstvo fakulteta obvezalo je studente na posjećivanje nastave te im je bilo zabranjeno odlaziti u kazalište i kavane, a krivci su bivali kažnjeni.

³⁸ Gerometta u svećeničkoj službi u Gornjoj Ugarskoj, danas Slovačkoj, i nadalje vodi borbu protiv mađarizacije te objavljuje brošuru *Staršie i novšie pokusy mađarizácie v Uhorsku s osobitným zreteľom na Slovákov*. Njemu se pripisuje tiskanje brošure na njemačkom jeziku *Mađarská štátna idea, cirkev a národnosti v Uhorsku*.

³⁹ U Đakovu je na bogosloviji od 1846. do 1848. završio teološki studij. (Roditelji Geromette bili su krsni kumovi Ivana Tombora.).

⁴⁰ Franković, Đuro, *Prepiska Eduarda Rehačeka s Ignácom Hainerom između 1836. i 1842.* (rukopis).

⁴¹ Politički položaj Hrvatske u prvoj polovici XIX. stoljeća. <http://skola.sys.hr/eSchool/knjiga.htm>. (2. 2. 2015.)

Ján Miroslav Gerrometa, Jánko Tombor i Adolf Veber Tkalčić⁴² (1825. – 1889.) u isto vrijeme studiraju na Bogoslovnom fakultetu u Pešti. Oni se svojim životom i djelom trajno vezuju uza svoju novu domovinu – Hrvatsku.

2. Pešta je u prvoj polovici 19. stoljeća bila rasadište slavenskih studenata

Nakon razdoblja bez pravog vodstva slavenskih studenata situacija se promijenila dolaskom Ljudevita Gaja u Peštu. Gaj je 1829. u mađarskome glavnom gradu za svega tri godine uspio ojačati ilirski pokret i naići na svoje prave suborce. Trebamo istaknuti da se hrvatska i slovačka mladež okupljala oko Ljudevita Gaja i Jána Kollára. Istovremeno, naišla je na tješnju suradnju, idejno se ojačala i poduzela prve korake za očuvanje svoga nacionalnog identiteta. Hrvatska omladina, boraveći na studiju u ugarskom gradu, uspostavila je prijateljske veze sa slovačkom mladeži i s ostalim slavenskim studentima. U njihovim je redovima istovremeno prevladavala nacionalna misao o slavenskoj uzajamnosti, čak do ideje o stvaranju zajedničkog jezika za sve slavenske narode, ali nisu ih zaobišle ni panslavističke ideje. Slavenski studenti (Hrvati, Slovaci i Srbi) uzajamo su si pomagali i zajednički nastupali u realiziranju zahtjeva o utemeljenju slavističke katedre u Pešti. O tomu koliko su bili jaki međusobni utjecaji i hrvatski primjer koji je zahvatio redove slovačkih studenata nalazimo brojna svjedočanstva. Neki su se Slovaci pohrvatili, kao što je bio slučaj bogoslova Jáanka / Ivana Tombora, kasnijeg svećenika u Đakovačkoj biskupiji, pisca i saborskog zastupnika⁴³ i Bogoslova Šuleka (1816. – 1895.), hrvatskog jezičara, povjesničara i publicista.

3. Djelatnost Gaja u Pešti

Ideje Jána Kollára bile su vrlo važne za Ljudevita Gaja, pod čime valja podrazumijevati stjecanje informacija, znanstvenih saznanja... Naime, Kollár je značajno utjecao na Gajev poziv i razmišljanje. Gajeva obitelj bila je podrijetlom iz Gornje Ugarske. Kollár je Gaja uputio u češku literaturu i češki neologizam (novotvorina, kovanica). Uostalom, uvjerio je Gaja da izradi abecedu po uzoru na češku. Gaj je uskoro u brošuri predložio taj novi način pisma, koji je ponešto izmijenio. U Budimu je 1830. izdao knjižicu *Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisanja*. Tijekom stoljeća veći je broj hrvatskih atora pokušao riješiti slovopisni problem.

⁴² Veber Tkalčić kasnije će se udaljiti od Gaja zbog vezivanja V. Karadžiću.

⁴³ Đuro, FRANKOVIĆ, Politički govori svećenika i pisca Ivana (Janka) Tombora u Zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru u Pešti (1872. – 1878.), *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara*, Đakovo, srpanj 2014., 88.-130.

Zahvaljujući Ljudevitu Gaju tijekom 19. stoljeća prihvaćen je jedinstveni hrvatski slovopis koji je postupno još nekoliko desetljeća dotjerivan.⁴⁴

4. „Da budemo Mađari!?!“

U daljnjem sagledavanju dane problematike navodimo i druge veze Ljudevita Gaja (1830. godina) i Slovaka Samuela Hoiča (1806. – 1868.). Hoič naime izdaje letak (1833.) pod pseudonimom Domoljub Horvátovič. Letak je tiskan na njemačkom jeziku pod naslovom *Solen wir Magyaren werden*, a u njemu postavlja pitanje „Ob wir Magyaren werden können“, dakle, umjesto „da budemo Mađari“ pita se „možemo li (upoće) biti Mađarima“. Odgovor ostavlja čitatelju. Letak je napisan protiv mađarizacije i mađarskih asimilatorskih nastojanja. U Hrvatskoj je za godinu dana čak i tri puta tiskan. Hoičev letak imao je velik utjecaj na hrvatsku javnost; pored toga, postao je izvorom mađarsko-hrvatskih sukoba. Ivan Esih, hrvatski student najstarijeg srednjoeuropskoga Karlova sveučilišta u Pragu, već je dobrano prije u svom članku objavljenom u kalendaru *Napredak* 1835. postavio pitanje: „Tko je autor političke brošure *Sollen wir Magyaren werden*“. Hoičeva dva letka tiskana su na njemačkom jeziku u Karlovcu, a zbog svog „evangeličkoga“ sadržaja isključuju mogućnost autorstva nekoga hrvatskoga katolika.⁴⁵ Na kraju svoga njemačkog teksta Hoič objavljuje pjesmu na mađarskom jeziku. U njegovo doba tiskana mađarska pjesma priopćena je kao poučna priča, željelo se utjecati na mađarsku javnost, da bi ona uslijed toga utjecala na političare.⁴⁶ U toj mađarskoj pjesmi riječ je o sovi koja želi to da svaka ptica pjeva njezinu pjesmu.

Pjesma je bila rasprostranjena od Gornje Ugarske do Zagreba i Karlovca, dakako dobro poznata i slavenskim studentima u Pešti. Peštanski student Eduard Rehaček u pismu svom prijatelju Ignaciju Haineru (1818. – 1900.) – bio je gorljivi pristaša Lajoša Kossutha – navodi cijelu pjesmu koju dajemo u prijevodu, naime ne raspolažemo s njezinom hrvatskom pretjećom. Pretpostavljamo kako je Hainer u svojim pismima Rehačeku stalno inzistirao na pomađarivanju narodnosti u Mađarskoj. Jednako tako, nastojao je svog prijatelja uvjeriti da nije

⁴⁴ Sanja, VULIĆ, Rastakanje hrvatskog slovopisa kao obrtnička zabava. *Matica*, mjesečna revija Hrvatske matice iseljenika, br. 3. ožujak 2014., 62. Autorica navodi i ovo: „Velikim je dijelom temeljen na Gajevu tekstu o pravopisu, objavljenom 1835. u *Danici*, hrvatskom književnom časopisu kojega je godine Gaj pokrenuo i uređivao. Premda ni danas hrvatski slovopis nije savršen, neusporedivo je prikladniji i prihvatljiviji od raznolikih slovopisnih rješenja iz prošlosti. Iz češkog latiničkog slovopisa Gaj je preuzeo slova č, š i ž, a iz poljskog slovopisa ć. Suvremeni hrvatski slovopis, upravo s tim znakovima, postao je sastavnim dijelom identiteta hrvatskog naroda u modernoj Europi i svijetu.“

⁴⁵ Anna, GYIVICSÁN, 2003., 197.-198.

⁴⁶ GYIVICSÁN, 2003., 201.

na pravom putu. Eduard Rehaček iz Iloka daje mu ovaj odgovor: *Sada postavlja se još jedno pitanje je li moguće da Slaveni postanu Mađari, ali umjesto odgovora poslužiti će pripovijetka:*

*A bagoly egész télen át
Huhogató a dalját;
Mert minden tollasokat
Fa, s erdő lakosokat
Egy notára tanítani
Akart, s így üdvözíteni.
A sereg vállat vonít:
„Nem bánjuk, ha boldogít.
Az uhu ének minket;
Fennjük hát rá nyelvüinket,
És legyen közönséges
Dal, ha oly üdvösséges.”
De itten minden akarát
Csak sikeretelen maradt;
A’ dallos nép aszt vallja:
„Nehéz a bagoly dalja.”
S amint az új tavasz tüze
Homályt az erdőből kiűze,
Torkából mindenkinek
Zenge külömb, külömb ének.*

*Sova je kroz cijelu zimu
Kreštala svoju pjesmu;
Jer je htjela sve pernate
Stanovnike drva i šuma
Naučiti na jednu pjesmu.
Htjela je tako blažena biti.
Jato je poseglo ramenima:
„Nije nas briga, ako nas
Veseli pjesma sove;
Hajtmo, jezik nabrusimo
I makar bila priprosta
Pjesma, ali toliko blažena.“
Ali ovdje svako htijenje
Ipak j’ ostalo bezuspješno;
Raspjevani narod tvrdi:
„Težak je sovin poj.“
I štono vatra novog proljeća
Tamu iz šume vine,
Iz svakojega grla
Orila je razna, razna pjesma.*

Ne znam kakav će dojam ostaviti na tebe moje današnje pismo, ali nadam se da dobar. Ne bih vjerovao da nisi sam sebe uvjerio u sujetna nastojanja istovjetnih ljudi koji žele beskorisno i bijesno svakog čovjeka pomađariti, ali zamisli samo da od čega žele lišiti Slavene? Razmisli samo da i mi imamo svoju nacionalnost, običaje koji su nam isto tako dragocijeni kao što i Mađarima; ali može biti da ti drugačije sudiš nego ja (čemu se ne nadam), što i nije nemoguće, naime jedna stvar u različitim ljudima može pobuditi razne osjećaje, što F. Matthison kod vodopada u Rhenu, pored Schaffhausena, jako lijepo opisuje (...).⁴⁷ U svojim pismima pitaš tko je Maltitz,⁴⁸ a ja ti mogu odgovoriti, ali samo toliko znam o njemu da je njemački pisac i napisao lijepo djelo (...) i da je jedan pametni liberalac.

⁴⁷ Citat na njemačkom.

⁴⁸ Friedrich Franz Maltitz, njemački pjesnik (1794. – 1857.).

Vrativši se Gaju i njegovu boravku u Pešti navodimo kako je drugo djelo dobiveno neposredno od Kollára 1832. bila pjesma na latinskom jeziku slovačkog evangeličkog pastora Georgiusa Rohonyija *Palma quam Dugonics similesque Magyari Slaviae europe attentarunt, vindicata*, čija se rukopisna verzija u hrvatskom prijevodu širila,⁴⁹ razbijajući ideju o mađarskoj supremaciji, s razlogom jer je mađarska elita smatrala svoju kulturu višom od susjednih naroda.

5. I druge poveznice pjesme o „ptičjem poju“

U vezi s daljnjim tumačenja Rehačekova „ptičjeg poja“ Domoljuba Horvátoviča, alias Samuela Hoiča, navodimo da se predmetna pjesma javlja i u djelu hrvatskog književnika i publicista Dragutina Rakovca (1813. – 1854.) u *Duhu*. Ustvari, kod ovog potonjeg riječ je o dvama ptičjim pjevovima, tj. o pjesmi slavuju i vrapca. Zagrebačkim ilircima Hoičev stih bio je dobro poznat, o čemu nailazimo i na druga literarna svjedočanstva. Naime, književnik, publicist i prevoditelj Karol Rakovecz,⁵⁰ banske stolice prisežnik, u stihovima je u čast dolaska za hrvatskog bana Franje Vlašića (1766. – 1840.)⁵¹ ispjevao („zpeval“) *dramatičku vitiju*.⁵² *Gospodaru Francu Vlašiću baronu, carzko-kraljevskom zkovnomu tolnačniku, sl. Marie Terezie reda konjaniku, puka konjaničkoga lehkoga oružja [...] 23. rošnjaka (svibnja) 1832. Vu Zagrebu Pritizkano pri Francu Suppanu*. U pjesmi istaknuto mjesto, kao lajt-motiv, zauzima misao o očuvanju materinskog jezika na kojemu se svakodnevno govori i sporazumijeva, na njemu se može ispjevati prava i lijepa pjesma, poput slavujeve, dok će tuđa biti onakva, kao vrapčja, a

⁴⁹ Dénes, SOKCSEVITS, *Horvátország a 7. századtól napjainkig*, Modus Novus Könyvek Budapest, 2011., 306.

⁵⁰ U duhu ilirizma mijenja ime u Dragutin Rakovac.

⁵¹ Đuro, Franković, *Hrvatski ban Franjo Vlašić (1766. – 1840.) rodом iz Dombóvára bio je dobro došao u Zagreb* (rukopis). Odličniku, kako ga apostrofiraju tadašnji hrvatski uglednici, banu i barunu Vlašiću vođe ilirskog pokreta, već su od samog početka izrazili svoju zahvalnost na njegovom razumijevanju opravdanih hrvatskih nastojanja i interesa, kao što je bilo npr. pitanje Rijeke i zaštita hrvatskog jezika, odnosno, pružanje otpora pokušajima uvođenja mađarskog jezika u javni život Hrvatske, stoga mu hrvatski pjesnici pišu pozdravne stihove, posvećuju svoja djela, u kojima paralelno s time jasno dolaze do izražaja ideje ilirskog pokreta, odnosno, prilikom njegova ustoličenja u hrvatsku bansku čast u prigodničarskim pozdravnim govorima na latinskom jeziku izražavaju zahvalu hrvatske nacije, priželjkujući i njezino ujedinjenje, jednako tako očekujući od bana pružanje daljnje podrške svojim Hrvatima, mirni suživot s hrvatskim narodom, zamišljajući nastavak suživota s mađarskim narodom pod krunom vladajuće austrijske kuće. Smatramo potrebnim navesti kako je na Dan Dombóvára (29. ožujka 2014.) ban Franjo Vlašić u svome rodnom gradu dobio spomenik te mu je 2011. postavljena dvojezična ploča u nazočnosti mjesnih Mađara i Hrvata iz Hrvatske i Mađarske, kao znak dobre suradnje dvaju naroda.

⁵² *Vitija* je naziv pjesme složene po uzusu poetike s određenim brojem stihova i metrom.

nametnuti tuđi jezik uzrokuje cvilenje puka. Pored toga, u pjesmi u začetcima se javlja ideja o slobodi.⁵³

6. Rehaček u Pešti – počeci suradnje slavenskih studenata

U mađarskomu glavnom gradu, u prvoj polovici 19. stoljeća, paralelno buđenjem mađarskog nacionalog duha, zamjećuje se i jačanje nacionalne misli u redovima slavenskih studenata, što neizbježno dovodi do međusobne konfrontacije, čak i između dvojice prijatelja Eduarda Rehačeka i Ignáca Hainera.⁵⁴ Njihov neizbježni konflikt izrasta u konačan raskid veza, a što će postati odrazom i na nadolazećoj političkoj sceni između Mađara i Hrvata.

Edurad Rehaček u mađarskomu glavnom gradu svoje studije započinje 1836. godine. Za pretpostaviti je da se od samog početka povezao s tamošnjom slavenskom omladinom, naime svoje viđenje iznosi u pismu: „Slavenska nacija zaboravila bi za svoje nepravde i skupa bi se borila protiv zajedničkog neprijatelja“, piše 8. svibnja 1837. Ignácu Haineru. Smatra da se od bečkog jarma Mađari i Hrvati trebaju osloboditi. „I moja bi nacija prolijevala krv za slobodu obične domovine, ona je bunda Mađarske, koja je udarcima Turaka bila prva izložena; sjeti se samo Zrinskih, i na druge, koji su rođeni u mojoj domovini, a vi svom silom želite slavenskoj naciji nametnuti svoj jezik i primorati ih da napuste svoje nacionalno obličje, ali kada bude potrebna zajednička snaga tada će oni to i zaboravjeti.“⁵⁵

Rehačekova vizija nije se ostvarila; naime, Mađari nisu sa slavenskim narodima Trojedne Kraljevine skupa pristupili protuhabsburškoj borbi, naprotiv, za vrijeme mađarske 1848-aške revolucije došlo je do krvoprolića, oštih sukoba između Kossutovih i Jelačićevih vojnih snaga. Postojale su nepromostive suprotnosti između Mađara i slavenskih naroda te su se Hrvati našli na austrijskoj strani.

⁵³ U Hrvatskoj se tada, tridesetih godina 19. stoljeća, u svakodnevnoj komunikaciji služilo ponajviše njemačkim, u nekim krajevima talijanskim ili mađarskim, dok je u uporabi bio službeni još uvijek „prestižni“ latinski jezik, dakle, svi mogući jezici, izuzev jedinstvenog hrvatskoga, pritom su nazočna bila i sva tri njegova dijalekta, razni načini bilježenja slova i slično. U stihovima dolazi do izražaja „biti svoj na svom“, a koje se geslo pojavljuje i u Šenoinu romanu *Zlatarovo zlato* te dobiva osobit značaj krajem 20. stoljeća, za vrijeme borbe za osamostaljenje i stvaranje neovisne i suverene Hrvatske, što bi značilo da se u začetcima javljajući san iliraca nakon 160 godina i ostvario.

⁵⁴ Tada je još bilo nade da će Kossuthovci, čiji je bio pristaša Hainer (kasnije će i poslije poraza mađarske revolucije 1848-49. iseliti u SAD, kao i njegov prijatelj Rehaček) prema narodnosti Trojedne Kraljevine voditi jednu prihvatljiviju politiku, osiguravši im narodnosna prava.

⁵⁵ „[...]jaz én nemzetem is közönséges hazánk szabadságaért vérét ontaná, ő Magyarország bundája, aki a török csapásnak mindég ki volt téve első(nek), emlékezz a Zrínyiekre és másokra, akik hazám szülötjei. A szláv nemzet(re) ámbár a nyelveteket erővel rájok tolni és nemzetségükből kivetkőztetni akar(já)tok, ezt, mikor közönséges erőre szükség lesz, elfelejtteni fogja.”

Zašto nije došlo do savezništva ovih naroda? Odgovor trebamo tražiti u činjenici da je mađarsko građanstvo primijenjivalo iste principe i metode o utemeljenju nacionalne države kao i građanstvo Francuske, Njemačke i Engleske, što je značilo jedan narod, jedan jezik i jedan stijeg. Pritom valja računati i s postupnim razvojem hrvatskog i slovačkoga građanstva s istim nacionalnim zahtjevima. Rehaček uočivši pokušaje nasilne mađarizacije zabrinuto piše svome bivšem školskom prijatelju iz Pečuha, Haineru: „Ne misliš, ti koji si učen, a od naroda se ne želiš razlikovati [...] da i ti, kao i ona nekolicina slijepih, da oni koji ne znaju mađarski, ali ako je znanstvenik netko, ali nije rođeni Mađar, ne može biti rodoljub. Rođenom Mađaru je smrtni grijeh ne znati mađarski [...] ali Slavenima ili drugima to se ne može uzimati za grijeh, premda taj jezik dobro je poznavati, ali nitko se ne može obvezati i primorati da svoju naciju zataji (i da to netko uradi bio bi smeće i apostata), ali time više da manja brojka ne može veću primorati, a koja je povrh toga prije bila u vlasništvu zemlje. Prema Čaploviču⁵⁶ četiri i pola milijuna Slavena živi u Mađarskoj, a Mađara ima tri i pola milijuna. Milijuna je Rumunja i pola milijuna Nijemaca. Schvarter u statistici Mađarske na 122. stranici piše da u 5789 opidija i naselja žive Slaveni, 3668 Mađari, 1024 Rumunji a 921 Nijemci. Ovo ne zato navodim da te želim uvjeriti, dragi prijatelju, ali ja smatram nepravdom da jedna takva nacija bude primorana prihvatiti nacionalitet, ali takvo što nitko ne može uraditi niti mu je u moći da to uradi, ali naprotiv ja ne kazujem da Slaveni ne uče jezik (mađarski – op. aut.), dapače, kazujem da uče, ali tako da svoju najveću svetinju nacionalnost ne odbace, zato kazujem, najveću svetinju, jer što je čovjek bez nacionalnosti“;⁵⁷ nadnevkom 8. svibnja 1837. godine.

Rehačekov stav je bio jasan, smatra se pripadnikom slavenske nacije čija je domovina Hrvatska. Rehaček ovo vrijeme zacijelo se upoznao s novim slavenskim nastojanjima i idejama

⁵⁶ Po podrijetlu Slovak, odvjentnik i pisac János (Ivan) Csaplovics (1780. – 1814.).

⁵⁷ „[...]hogy te is, mint néhány vak azt gondolod, hogy az, aki nem tud magyarul, vagy ha tudós, de nem törzsökös magyar nem lehet jó hazafi. Született magyarnak magyarul nem tudni halálos véték [...] de szlávnak vagy másnak azt vétéknek tulajdonítani nem lehet, ámbár azt a nyelvet tudni szép, de senki arra nem kötelezheti és kényszerítheti, hogy nemzetségét eltagadja (és ha valaki ezt tenné az emberiség söpr(ed)évé és megvetendő aposztatává válna), de még annál inkább, a kisebb szám a nagyobb arra nem kényszerítheti, aki még azonfelül a földnek birtokába elsőbb volt, Csaplovics után négy és fél millió szláv lakja Magyarországot, magyarok vagynak pedig három és fél millió. Egy millió oláh és fél millió német. Schwartner [Schwartner] Magyarország statisztikájában a 122-ik lapon írja, hogy 5789 mezővárost és falvakat szlávok, 3668 magyarok, 1024 oláhok, 921-et pedig németek lakják. Ezeket nem írtam azért ide, mintha meggyőzni akarnálak kedves barátom. De én igazságtalanságnak állítom, hogy egy ily nemzet kényszeríttessék a nacionalitás kivetkőzésére, de mit mondok kényszeríttessék, hiszen azt senki sem is teheti, és nem is áll hatalmába senkinek, de azonban nem mondom, hogy a nyelvet ne tanulja a szláv, sőt, mondom hogy tanulja, de úgy, hogy a legszentebbet a nacionalitását el ne vesse, legszentebbet hívom azért, mert micsoda az ember Nationalitás nélkül? De ha az ember a maga Nationalitását elveti, akkor embernek hinni nem lehet.”

panslavizma. „Ovdje u Pešti nas je više koji smo iz slavenske nacije, kao što su Toti,⁵⁸ Hrvati, Poljaci, Raci,⁵⁹ Česi etc., skupljamo se i kao braća čitamo i prenosimo jedan drugome najnovija djela; ne ni tako davno u Zagrebu je na hrvatskom objavljena *Opsada Sigeta* čemu se jako radujemo. Drago mi je da se literatura moje nacije sve više podiže; u Beogradu (sa stanovištem kneza Miloša u Kragujevcu) u Pešti i u drugim mjestima objavljuju se nove racke novine⁶⁰ i knjige! Ovdje s velikim žarom čitamo Mickiewiczovu⁶¹ knjigu koja je tiskana u Parizu za Poljake, a što ne razumijemo to nam se protumači.“

7. Rehačekovo pismo – na poštanskom papiru s ctrežom o poplavi Dunava

Rehaček navodi djelo P. R. Vitezovića *Odiljenja Sigetskoga* tiskano u Zagrebu 1836., ali već prema Gajevu pravopisu i na „Dobrovoljnome ilirskom narčču“. Predgovor je godinu dana ranije sastavljen, u mjesecu rujnu. U uvodu se težište stavlja na rodoljublje i slavnu prošlost obitelji Zrinskih, na viteški podvig Nikole Zrinskoga, branitelja Sigeta (1566.) i njegova pretječe Marka Horvata *Stanšića* [Stančića]. „Iz svega toga slēdi: da Nikola po okolnostih svojih pravi Horvat biti moradjaše.“ (Valja navesti kako se u duhu ilirizma išlo „predaleko“: „U ostalom budi nam svejedno, je li se ovi predmeti cyrilskimi ili latinskimi predstavljala pismeni.“)

Rehaček nije se htio pomađariti ni na nagovaranje Hainerovo: „Jedan mađarski sankilot⁶² u Pešti, koji se stalno svađao sa mnom, bezvoljnom magarečom apencijom⁶³ [...] prokletom pertmacijom⁶⁴ htio me postaviti za Mađara, ali je postigao samo toliko da Mađare maltene postanem mrziti, ali samo one ne podnosim koji bi htjeli silom cijeli svijet transformirati.“⁶⁵ U pet točaka daje odgovor na Hainerove optužbe, gore u lijevom uglu pisma stoji: *Dok budeš čitao ove redove, pomisli da nisi Mađar, te hladnokrvno, kao da si Englez, ili da si iz drugog naroda, tako sudi.*

⁵⁸ Pogrdni naziv za Slovake.

⁵⁹ Pogrdni naziv za Srbe. U Mađarskoj čak i dvije grupe Hrvata nazivaju se „Racima“ (naselja ispod Budimpešte te Bačin i Dušnok u okolici Kalače), zbog svoga štokavskog narječja.

⁶⁰ Ovdje ne bismo isključili mogućnost da je u Pešti, kako Rehaček navodi u svome pismu, bio u dodiru sa srpskim intelektualcima, koji su već imali utemeljenu svoju *Maticu srpsku* (1826.) i *Ljetopis Matice srpske* (1825.) te *Serbski narodni list* (1835.), *Serpske narodne novine* (1838.–1848.) i *Peštansko-Budimskij skroteča* (1842.).

⁶¹ Adam Bernard Mickiewicz (Zaosie, 24. prosinac 1798. – Carigrad, 26. studenog 1855.).

⁶² Sankiloti je bio pogrdan naziv za francuske revolucionare koji su nosili duge hlače umjesto culottes, svečanih dokoljenki kakve su nosili aristokrati i viša klasa.

⁶³ Zapaljenje slijepog crijeva. (?)

⁶⁴ Permeacija je proces kroz koji se prolazi.

⁶⁵ Preoblikovati. (?)

Slika 1. Rehačekovo pismo – na poštanskom papiru s crtežom o poplavi Dunava.

*Simpliitice*⁶⁶ pišem pisma a ono što duboko osjećam [...] Smjelo smijemo napisati jedan drugome svoja osjećanja [...] napadaš me pored patriotskog alkoholnog pića [...] Umiješao si još i Poljake [...] smatraš me onakvim koji je zaboravio za svoju naciju. Nerazložno odgovoraš, nego stoističkim ubodima.

Kazuješ da slavenski jezik postaje vladajućim to je nemoguće. Ta ja to i ne želim, samo to da svaka nacija živi svojim jezikom i da ga ne namjerava silom privoljeti drugima; ma bilo koliko ja govorio: *Rac će ostati Rac, Tót Tót, a Hrvat Hrvat; a zašto bi to bila presumpcija prema Mađarima, neka nezahvalnost, koji svakoga prihvaćaju raširenim rukama!* Rehaček u nastavku pisma kao tvdnju i obrazloženje svojih stavova potkrjepljuje poduljim izvodima na njemačkom jeziku, iz knjige slavista Pavela Jozefa Šafarika.

U sagledavanju nacionalnog pitanja između Rehačeka i Hainera izbile su na vidjelo suprotnosti – predočujući iluzorično stanje jedne moguće protuhabsburške suradnje. Rehaček u svojim pismima s pravom optužuje Mađare da svoj jezik žele nametnuti Slavenima. Oспорava da je preduvjet mađarskog domoljublja znanje mađarskog jezika. Mađari ionako čine manjinu unutar zemlje i poželjno bi bilo da svoju volju ne žele nasilno nametnuti na slavensku većinu. No nije protiv toga da se mađarski jezik uči u školama, i on sâm zna mađarski, ali da se ne očekuje od nikoga da zataji svoj narod. Narodima svoj narod, školstvo, običaji isto su toliko dragi i važni, upravo kao i Mađarima. Rehaček zahtijeva jedino kulturnu i jezičnu autonomiju te se pokazao lojalnim prema mađarskoj državi.

Hainer, kao i Mađari reformskog doba, bili su silno nestrpljivi prema narodnostima. Vjerojatno je bilo u njemu nešto od revnosti neofita jer je i sâm bio asimilant, a od samog početka nije imao mađarsku samosvijest, naime svoja pisma na početku piše na njemačkom jeziku pa i nakon pada mađarske revolucije. Meixner mu piše 1836: (...) *gdje i na koji način je postao odjednom veliki Mađar?* U svojoj obiteljskoj okolini zacijelo nije mogao biti odgojen u mađarskom duhu, naime Hainer ovo piše svojoj majci u Pečuh: *Drago mi je tvoje pismo, jer mi pišeš po prvi put na mađarskom jeziku. Možda sada već više voliš našu domovinu, naš ustav, naš jezik, jer smo parnicu dobili na mađarskom jeziku.*⁶⁷ Značilo bi to da se u redovima građanstva

⁶⁶ Bezuvjetno.

⁶⁷ Sestre Madarász, Katarina i Kristina, 1800-ih godina dopisivale su se na francuskom jeziku. Iстicale su se i u kulturnim djelatnostima tadašnjeg svoga boravišta: „Kada je grofica, udovica pl. Janković, bila zemljoposjednica, dvije zime i dva ljeta provela je u Pakracu i bila u mogućnosti da na istom mjestu ugodno provodi život, dala je izgraditi na brzinu jako ljupko kazalište, gdje smo mi sami, prikazali puno dobrih komada, najčešće od Kotzbue. Glumačko društvo su činili, osim direktora, gosp. Izidor pl. Janković, koji je isto glumio, domišljate i ljubazne kćeri dobrog načelnika gosp. pl. Madarász, Katarina i Kristina – onda od zabavljačice grofice, njenog opunomoćenika gosp. Dugovića, konjanička kapetana Salina, mnogih časnika od lako naoružane kavalarije-regimente „Vincent” i – moje malenkosti. Komadi su izvođeni vješto, zasluženim odobravanjem. Uštamani kvartet zamjenio je cijeli orkestar. Mjesnim uglednim ličnostima davao se besplatni ulaz, kao što je onda sve bilo

nemađarskog podrijetla misao o pripadanju mađarskoj naciji te prihvaćanju i uporabi mađarskog jezika samo postupno uvriježila. U tom pogledu, ponovit ćemo, ni u Hrvata nije bila drugačija situacija.

Rehaček iznosi i ovo: „(...) u Americi svatko je slobodan, ali ovdje silom žele čovjeka primorati da sâm sebe mađarizira.“ Nadalje, da mađarizacija služi interesima zemlje, vlada to ne bi nikako dozvolila. Među narodima samo jača mržnja i postoji mogućnost da austrijska vlada Mađarsku konačno podjarmi. Njegovi trezveni dokazi teško da su uvjerali Hainera koji je držao do slaveniziranja Mađarske. Stav Rehačekov također sadrži nacionalističke zamisli; naime, sve Slavene smatra jedinstvenom nacijom. A slavenske jezike narječjima jednog zajedničkoga slavenskog jezika. Hainer u znaku panslavističke ideologije borbu slavenkih naroda zapravo poistovjećuje s osvajačkim nastojanjima carske Rusije.⁶⁸

8. Nastojanja utemeljenja Katedre za slavenske jezike u Pešti

Slavenski studenti u Pešti počam od 1830-ih godina u više navrata pokušavaju institucionizirati nastavu zahtjevom da se nastava vodi na njihovu materinskom jeziku. Njihovi su se pokušaji zaredom izjalovili, jedino su nakon mađarske revolucije okrunjeni. Naime, Katedra za slavistiku utemeljena je 1849. godine (i danas djeluje u okviru kojeg se predaju slovački, hrvatski, srpski i drugi slavenski jezici). Slavenski studenti su prvi svoj podnesak podnijeli Namjesničkom vijeću 1838. godine. Ján Mastič podnio je molbu da mogu učiti na slavenskom jeziku izvan fakulteta, zahtijevajući da se u tu svrhu odredi jedna odgovarajuća zgrada. Namjesničko vijeće je predmet dostavilo magistratu fakulteta, no i prema njihovu mišljenju bilo bi poželjno da se slovački jezik predaje na fakultetu. Molba je odbijena s obrazloženjem da bi planirane sate nastave obavljao privatni profesor.

Drugi zahtijev se vezuje uz nacrt Jána Kollára. Imenovani slovački evangelički svećenik 1840. od vlade traži uspostavljanje slavenske akademije, slavenske katedre, slavenskoga saborskog zastupništva, pružanje potpore za razvoj obrta te široka prava za uborabu slovačkog jezika. No njegov dalekosežni prijedlog ostao je bez odjeka, iako se u daljem nisu peštanski slavenski studenti mirili s danom situacijom te su se obratili palatinu s novom molbom da im omogući uspostavu slavenske katedre na peštanskom fakultetu. Treći je zahtijev podnesen u lipnju 1842. godine i upućen u Beč s potpisom 200 slovačkih intelektualaca, ali ponovno neuspješno.

besplatno (...)“ Johann, CSAPLOVICS, *Slavonien und zum Theil Croatien*, Pesth, 1819., 46.-47. Zahvaljujem Terézi Balogh Horváth na ljubaznosti, koja mi je dokument dostavila na trima jezicima, a tekst je na hrvatski prevodila Diana Takač.

⁶⁸ Ignác, GLÓSZ, A nemesi értelmiség a reformkori Baranyában. *Baranyai Helytörténetírás 1983 – 1984, A Baranyai Levéltár Évkönyve*, Pécs, 1985., 27.

Sljedeći je zatjev podnesen s nadnevkom od 13. ožujka 1846., sa 109 potpisa.⁶⁹ Peticiju je potpisalo 60 studenata medicine, 20 studenata filozofije i 15 studenata prava. Imena su u većem broju hrvatska i srpska te se i sama organizacija vezuje uza studente medicine hrvatskoga i srpskog podrijetla. Taj podnesak je pripremio slovački odvjetnik Alexander Vrchovsky (Wrchowsky) s „odobrenjem“ Andrije Lukača, studenta medicine prve godine. Međutim, dekan fakulteta Virožil (češkog podrijetla) odbio je utemeljenje slavenske katedre.

Ján Gerometta, iz čijih pisama upućenih katoličkom svećeniku Františku Xaveru Strakoviču⁷⁰ (1825. – 1907.) doznajemo da nije bio sudionikom ove zadnje inicijative, ali zna o njoj, naime u svom pismu navodi: (...) *zahtijev za utemeljenje slovačke katedre potpisalo je 87 mojih školskih drugova.*

9. Hrvati – „Jedna misao, jedno srce...“

Bliski prijatelj Geromette bio je Jánko Tombor koji je u *Slovenskije národňje novini*, krajem 1845., napisao članak o nastavi slovačkog jezika na višim učilištima u Pešti. Poglavitito iznosi pojedinosti o studentima medicine kojima je od osnovne važnosti poznavanje jezika jer narod neće imati povjerenja u one ljecnike koji ne razumiju njegov jezik. Nakon toga prelazi na teologe istaknuvši da ima i takvih mnogih slovačkih studenata koji napuste fakultet, a najviše od njih čak i ne brinu o svome materinskom jeziku, koji govore, ali ne znaju na njemu pisati. Hrvatske studente kojih, iako je malo, ipak su složni, postavio je kao primjer: *jedna misao, jedno srce.*

Gerometta istog je mišljenja (...) *i ovdje imam prijatelja koji pružaju pomoć, istim putem hode, a njihove namjere su slične mojima, a koji su vjerni svojoj naciji, a to su iliri, bez iznimke svi oni, među koje se i sam s drugima zajedno ubrajam.*⁷¹

Slavenska studentska omladina u Pešti tijekom prve polovice 19. stoljeća u svom samosvješćivanju bilježi iznova nova imena. Na scenu stupaju svjesni Slovaci iz Gornje Ugarske, Jánko Tombor i Ján Miroslav Gerometta, čija su pisana svjedočanstva vjerni dokumenti dano-ga vremenskog presjeka.

Jánko Tombor se u Banjskoj Bistrici i u Pešti ubrzo isticao kao organizator studentskog pokreta.⁷² Tombor kao dvadesetogodišnji mladić 1844. godine dolazi u Centralno sjemenište u Peštu, gdje studira do 1846. godine kao bogoslov Banjsko-bistričke biskupije te je ovdje

⁶⁹ József, DEMMEL, *Jen šereghajtók Budou.* Magyarok és szlovákok Ján Gerometta pesti leveleiben, 110. Internet: http://www.btm.hu/feltoltes/tbm/37/05_demmel_tbm37_OK.pdf (3. 3. 2015.)

⁷⁰ Svećenik slovenskog podrijetla i bliski suradnik Ludovita Štura i lista Slovenskije národňje novini.

⁷¹ DEMMEL, 112.

⁷² *Slovenský biografický slovník T-Ž.*

okončao dvije godine studija. Ján Miroslav Gerometta također od 1844. do 1846. ovdje studira (vjerojatno su pohađali su isti razred, zajedno s Adolfom Veberom Tkalčićem). Bogoslovi su, unatoč tomu što su živjeli prema strogom dnevnom redu i disciplini, ipak bili izloženi više vanjskim utjecajima zbog samih podobnosti glavnoga grada Mađarske. To je imalo svoju dobru i lošu stranu; naime, u seminaristima je jačao nacionalni duh, a zahvatila su ih i protucrkvena shvaćanja.⁷³ S druge pak strane i u slavenskim studentima (Hrvati, Slovaci i drugi) koji su studirali u Centralnom sjemeništu također se jačao nacionalni duh – osjećaj upućenosti i suradnje slavenskih naroda jednih na druge.

Tombor i Gerometta u mađarskomu glavnom gradu dolaze u dodir s hrvatskom omladinom. Imajmo u vidu to da su ovdje studirali Ljudavit Gaj, Nikola Horvat, Adolf Veber Tkalčić, Eugen Kvaternik, Antun Starčević i mnogi drugi. Slovački studenti bili su oduševljeni ilirskim idejama, a pod utjecajem Jána Kollára postaju pristaše sveslavenskih (panslavističkih) ideja,⁷⁴ upravo kao i Ljudevit Gaj. Kollár bio je evangelički svećenik u crkvi na današnjemu budimpeštanskom trgu Deák te je održavao prisne kontakte sa slavenskom omladinom i imao na njih mjerodavan utjecaj.

Slavenska (hrvatska, slovačka) mladež školovala se u peštanskom Joanneumu, gdje je utemeljen „ilirski” krug (problematika neistražena, op. a.), a pod utjecajem Kollára i Šafarika upoznala se s idejama slavenske uzajamnosti, solidarnosti i suradnje.⁷⁵ Na duhovno oličje ilirskog pokreta osobito je snažno utjecalo djelo slovačkog znanstvenika Šafarika *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, a primjetan je utjecaj i Herdera.⁷⁶

Ján Gerometta u svojim pismima koje šalje Strakoviću o Mađarima služi se stereotipima: „žele nas ugnjetavati”, „azijatski divljaci”, „bit će oni zadnji”, „sve do sudnjeg dana će sukati brkove i žderati slaninu”, „neprijatelji su nam”. Iznosi nadalje kako Mađari svoju vlast mogu zahvaliti Slavenima; naime Slaveni, a poglavito južni Slaveni⁷⁷, bili su ti, koji su obranili cijelu Europu od turskih osvajanja (iste misli kao i Eduarda Rehačeka, op. a.) i također Slaveni su, Poljaci, potisnuli Turke pod Bečom.⁷⁸ No sličnim stereotipima služili su se i Mađari.⁷⁹ U fragmentima Gerometta pepričava da su Mađari: „grubi”, „tupi”, „nisu sposobni za život” i „jedini

⁷³ <http://lexikon.katolikus.hu/K/K%C3%B6zponti%20Papnevel%C5%91%20Int%C3%A9zet.html> (3. 4. 2015.)

⁷⁴ Kruno, BORAS, *Janko Tombor svećenik ilirac 1825. – 1911. Diacovensia*, V., 1997., I., 135.

⁷⁵ SOKCSEVITS, Dénes, *Horvátország a 7. századtól napjainkig*, 306.

⁷⁶ SOKCSEVITS, 303.

⁷⁷ Ista misao i u Rehačeka.

⁷⁸ DEMMEL, 114.

⁷⁹ Autoru nije poznato da Mađari i za Hrvate imaju pogrdne nazive, osim naziva „Krobot” za gradišćanske Hrvate u Ugarskoj, što naši Hrvati i danas smatraju uvredom.

glavni cilj im je ugnjetavanje Slavena“. U svojim pismima sakuplja takva događanja kojima uspijeva potvrditi već postojeće stereotipe. Iz Budimpešte ne bih mogao poslati nove vijesti, ako samo one ne, da mađarski fanatizam postaje sve slijepiji i slijepiji⁸⁰ [...] dogodilo se je da mene i moje školske prijatelje, s ilircem Veberom, i iz Bistrice Hirožom, šetajući se gradom, neki glupavi mađarski pravnik, ali đavo će ga znati tko je bio, zasigurno i ne znam, slijedećim riječima nas je upitao: „Cijenjena gospodo, vi totski razgovarate“. Odgovorili smo „Tako je, nato reče: „sram vas bilo“, ali mi smo mu na ovo odgovorili da on s time nema ništa, ali tako, kao što on umije govoriti, samo jedan luđak može – nakon toga je otišao. Danas sam oped [...] jedan bezgranični mađarski fanatizam [...], Veberu koji je latinski govorio netko je na dražbi knjiga profesora Filingera zapovjednuo: „govorite mađarski“. Evo! to ste vi Mađari, koji mislite da se jedino na mađarskom jeziku postiže blaženstvo, da svatko mora samo mađarski govoriti, a ne drugačije.⁸¹

U svome četvrtom pismu upćenom Strakoviću pozdravlja ga u ime svih Slavena i ilira, i na koncu svih Slovaka i ilira.⁸² Uz aktivno sudjelovanje Geromette u Pešti utemeljena je građanska udruga, slovačka čitaonica, oko koje se okupljao jedan dio peštanske slovačke inteligencije. Mogli su računati na pomoć *Matice srpske*, ali kada im je bilo onemogućeno ulaziti u zgradu, okupljali su se u kavani na budimskoj obali Dunava, u blizini Lančanog mosta, koji se upravo gradio. Riječ je o *Zlatnom jelenu* (*Arany szarvas*), gdje se okupljala srpska, slovačka i ina slavenska omladina. U djelima srpskog romanopisca Jakova Ignjatovića nailazimo o tomu navode; naime, njegov je stric imao u vlasništvu restoran.

Gerometta je planirao pretplatu na razne hrvatske, srpske, poljske, ruske novine, no pozudano se zna da su im stizale i prve slovačke političke novine Slovenskije *národňje novini* te *Allgameine Leipzirger Zeitung* i *Nemzeti Újság*. Prepreke pred djelovanjem čitaonice jedino je postavio rektor fakulteta koji je još prije utemeljenja slovačke udruge ukinuo sve školske studentske udruge, međutim čitaonica je i dalje djelovala.⁸³

10. Ivan Tombor o Hrvatima

Suradnja, druženje hrvatskih i slovačkih mladića studenata u Pešti nastavlja se i kasnije. Ivan Tombor sprijateljivši se s hrvatskom omladinom, oduševljen njihovim naporima i nastojanjima ne bez razloga izjavljuje: „Hrvata je malo, ali su svi jedna misao i jedno srce. Šteta je što se to ne može reći o Slovacima.“⁸⁴ te nadalje: „Hrvatski bogoslovi u Pešti uvjeravali su me

⁸⁰ Isto i u Rehačeka.

⁸¹ DEMMEL, 115.

⁸² DEMMEL, 115.

⁸³ DEMMEL, 117.

⁸⁴ BORAS, 135. Studiju mi je dostavila Mira Barberić, kojoj ovim putem zahvaljujem.

da ću kod njih u Slavoniji naići na gostoljubivost, bratsku ljubav i dobrotu u budućnosti.“⁸⁵

Tombor nakon završetka druge godine bogoslovnog studija u Pešti na preporuku Štura i Hurbana, a zagovorom profesora u đakovačkomu Bogoslovnom sjemeništu Topalovića i Josipa Jurja Strossmayera koncem rujna 1846. dolazi u Đakovo, gdje ga prima biskup Josip Kuković. U očima mađarskih vlasti postao je „opasan“ i „nepoželjan“, a tu sredinu morao je mijenjati.⁸⁶ „Napustio sam svoju dragu domovinu, milu našu Slovačku da tu nađem drugu domovinu među braćom Slavoncima. Neću pisati o tome, što me je na taj gorki korak natjeralo, niti ću objelodaniti sredstva kojima je narodna zavist ne obazirući se na pravednost i savjest, tog Božjeg suca na Zemlji, nastojala da pokopa moju sreću (...)“⁸⁷

11. Završne misli

Misao o stvaranju nacije, nacionalne države i u mađarskoj povijesti dovelo je do konfrontacije mađarskog naroda i brojnijih pripadnika narodnosti u zemlji. Naime, prema zapadnoeuropskim primjerima i modelu željelo se nametnuti mađarski jezik i potisnuti svi *narodnosni* jezici, čak su Mađari nastojali u Hrvatskoj uvesti administraciju na mađarskom jeziku. Hrvatski rodoljubi, zvani Ilircima, borili su se za ista prava kao i prvaci mađarske nacije. U mađarskomu je glavnom gradu uspostavljena suradnja hrvatskih i slovačkih studenata. Slovačkim studentima Hrvati su služili kao uzori. Njihovi skupni naponi doveli su do utemeljenja Slavističke katedre, koja i danas djeluje u Budimpešti. Pešta je u provoj polovici 19. stoljeća bila rasadistem ne samo mađarske, nego i slavenske intelegencije, koja je tražila ista prava kao i većinska nacija. Hrvatski i slovački studenti na peštanskim su visokim učilištima sklapali trajna prijateljstva te se nerijetko preselili u Hrvatsku, gdje su svojim djelovanjem pridonijeli razvoju hrvatske znanosti.

SUMMARY

Ilirismin Pest. Snippets on the cooperation between Croatian and Slovakian students in the Hungarian capital in the first half of the 19th century

In the 19th century, Eastern-European national movements were characterized by the struggle to create a

⁸⁵ BORAS, 136.

⁸⁶ BORAS, 135.

⁸⁷ BORAS, 136. U zapisniku profesorskog zbora Visoke bogoslovne škole u Đakovu za godinu 1847. prvi put spominje se Janko Tombor u popisu slušatelja III. godine (dakle V. semestra) pod rednim brojem 5. Upisano je rukom: *Secularis Tombor Johannes*. Na četvrtoj godini studiranja Tombor je također pod rednim brojem 5. Promjena nije bilo pri prijelazu iz četvrte u petu godinu. Zaređen je za svećenika 25. svibnja 1848. godine. U skupini su bila 42 ređenika, među njima dva književnika: Janko Tombor i Stjepan Johanides. Bili su to zadnji ređenici biskupa Josipa Kukovića.

unified national language and the preservation of cultural identity. In Hungary of the time, language and culture became the systemic part of Hungarian social-political programs and it is not by accident that the national movements of Croats and Slovaks in the Kingdom of Croatia-Slavonia also appeared as a battle for the language and in the sign of Slav mutuality, the so-called Pan-Slavism. Based on letters by Eudard Rehaček, Slovak Jánko/Ivan Tombor, and Ján Miroslav Gerometta, a less known image of the raising of self-awareness by the Croatian youth is received, as well as of the cooperation by Slovak and Croatian students in Pecs when Croatian students became a role model for the Slovakian ones.

Key words: national states, national language, ilirism, Pan-Slavism, cooperation, confrontations